**Корутунду**

Химиялык жер семирткичтерди ченемсиз колдонуу суу ресурстарынын абалына олуттуу коркунуч келтирип, экосистеманы бузуу менен адамдын ден соолугуна терс таасирин тийгизет. Туруктуу айыл чарбасы үчүн илимий ченемдерди сактоо жана органикалык жер семирткичтерге өтүү аркылуу сууну коргоо зарыл.

Түштүк Кыргызстандын аймагындагы суулардын сапатынын начарлашы башталышынан аягына чейин булганбайт. Бирок кээ бир учурларда суу өзүн-өзү тазалайт. Булгануунун индексинин термелүүсү жыл ичинде такталган мыйзам ченемдүүлүктү камтыбайт, бирок булгануунун көрсөткүчүн жыл ичиндеги анализ көрсөтөт.

Суу ресурстарын коргоодогу негизги маселе болуп, суу ресурстарын пайдалануунун жыйынтыктары менен күрөшпөстөн, суулардын булгануу себептери менен күрөшүү зарылчылыгы турат. Суу ресурстарын коргоодогу чечкиндүү багыт таштанды сууларды агын сууларга кошуунун токтотуу жана суунун табигый айлануусун айлануунун чарбалык звеносунан ажыратуу.

**Колдонулган адабияттар**

1. Бекназарова, Ж. (2025). ВЛИЯНИЕ ХИМИЧЕСКИХ УДОБРЕНИЙ НА ЗДОРОВЬЕ ЧЕЛОВЕКА. *Вестник Ошского государственного педагогического университета имени А.Мырсабекова*, *1*(1(25), 154–160. https://doi.org/10.56122/10.56122/v2i2.494-26

2. Бекназарова Ж. М. (2024). Экологическое состояние почв (на примере Араванского и Кара-Сууйского районов). *ИЗВЕСТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ*, (8), 267–273.

3. Омарова, З.М. Влияние пестицидов на здоровье детей / З.М. Омарова // Российский вестник перинатологии и педиатрии. – 2010. – Т. 55. – № 1. – С. 59-64.

4. Топчубаев А. Б. Суу ресурстарын коргоонун теориялык мааниси жана принциптери.Ош-2021-ж.

5. Эргешов А.А.,Топчубаев А.Б.Түштүк Кыргазстандын суу ресурстары.Ош-2021.

6. Эргешов А.А., Топчубаев А.Б. Географо-Гидрологические основы формирования водного баланса и водных ресурсов Южного Кыргызстана. Ош-2021.

**УДК 37.035.6:796.1(575.2)** **DOI: https://doi.org/10.56122/..v2i2.575**

## УЛУТ УҢГУСУ – УЛУТТУК ОЮНДАР: ЖАШТАРДЫ ДЕНЕ ТАРБИЯ ЖАНА ПАТРИОТТУККА ТАРБИЯЛООНУН НЕГИЗИ

*Казиева Гүлзат Хакимовна*
*Темирбаев Куштарбек Ташполотович*
*ORCID: 0009-0005-6928-8633*
*ORCID 0009-0005-9112-714X*
*Ош мамлекеттик педагогикалык университети*
*Kazievagulzat16@gmail.com*
*temirbaevkushtarbek@gmail.com*

## ОСНОВА НАЦИИ – НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИГРЫ: ФУНДАМЕНТ ФИЗИЧЕСКОГО И ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

*Казиева Гүлзат Хакимовна*
*Темирбаев Куштарбек Ташполотович*
*ORCID: 0009-0005-6928-8633*
*ORCID 0009-0005-9112-714X*
*Ошский государственный педагогический университет*
*Kazievagulzat16@gmail.com*

*temirbaevkushtarbek@gmail.com*

# THE CORE OF THE NATION – NATIONAL GAMES: THE BASIS OF PHYSICAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH

*Kazieva Gulzat Hakimovna*
*ORCID: 0009-0005-6928-8633*
*ORCID 0009-0005-9112-714X*
*Osh State Pedagogical University*
*Kazieva Gulzat Hakimovna*
*Temirbaev Kushtarbek Tashpolotovich*
*Kazievagulzat16@gmail.com*
*temirbaevkushtarbek@gmail.com*

**Аннотация**

*Макалада Ош мамлекеттик педагогикалык университетинин (ОшМПУ) Колледжинин «Дене тарбия жана табигый илимдер» кафедрасы тарабынан уюштурулган «Улут уңгусу – улуттук оюндар» аттуу иш-чаранын педагогикалык жана идеологиялык маниси кеңири талданат. Изилдөөдө улуттук оюндар жаштардын физикалык өнүгүүсүнө гана эмес, алардын улуттук идентүүлүгүн, аң-сезимин жана мекенчилдик сезимин калыптандырууга тийгизген таасири автордук анализ жана синтез аркылуу негизделген. Чыңгыз Айтматовдун философиялык мурастары жана мамлекеттик «Улуттук нарк жөнүндө» жарлыгынын алкагында элдик оюндарды заманбап билим берүү стандарттарына интеграциялоонун маанилүүлүгү каралат. Иш-чаранын маданий-этнографиялык жүрүшү баяндалып, жаш муунду тарбиялоодогу ролу аныкталат. Жыйынтыгында, улуттук баалуулуктарды заманбап санариптик форматта жайылтуу жана дене тарбия процессин этнопедагогикалык принциптер менен айкалыштыруу боюнча илимий-методикалык сунуштар берилген.»*

***Ачкыч сөздөр:*** *Улуттук оюндар, улуттук идеология, ОшМПУ, дене тарбия, патриоттук тарбия, маданий мурас, этнопедагогика, анализ, синтез.*

***Аннотация***

*В статье подробно анализируется педагогическое и идеологическое значение мероприятия «Улут уңгусу – улуттук оюндар» («Устои нации – национальные игры»), организованного кафедрой «Физического воспитания и естественных наук» Колледжа Ошского государственного педагогического университета (ОшГПУ). В исследовании на основе авторского анализа и синтеза обосновано влияние национальных игр не только на физическое развитие молодежи, но и на формирование их национальной идентичности, самосознания и чувства патриотизма. В контексте философского наследия Чынгыза Айтматова и государственного указа «О национальных ценностях» рассматривается важность интеграции народных игр в современные образовательные стандарты. Описывается культурно-этнографический ход мероприятия и определяется его роль в воспитании подрастающего поколения. В заключении даны научно-методические рекомендации по продвижению национальных ценностей в современном цифровом формате и сочетанию процесса физического воспитания с этнопедагогическими принципами».*

***Ключевые слова:*** *Национальные игры, национальная идеология, ОшГПУ, физическое воспитание, патриотическое воспитание, культурное наследие, этнопедагогика, анализ, синтез.*

***Abstract***

*The article provides a comprehensive analysis of the pedagogical and ideological significance of the event 'The Core of the Nation – National Games', organized by the Department of Physical Education and Natural Sciences of the Osh State Pedagogical University (OshSPU) College. Based on the author's analysis and synthesis, the study substantiates the influence of*

*national games not only on the physical development of youth but also on the formation of their national identity, self-awareness, and sense of patriotism. Within the framework of Chingiz Aitmatov's philosophical legacy and the state decree 'On National Values', the importance of integrating folk games into modern educational standards is examined. The cultural and ethnographic course of the event is described, and its role in educating the younger generation is defined. In conclusion, scientific and methodological recommendations are provided for promoting national values in a modern digital format and combining the process of physical education with ethnopedagogical principles."*

**Киришүү**

Азыркы ааламдашуу жана санариптешүү доорунда жаш муунду улуттук баалуулуктардын негизинде тарбиялоо — мамлекеттик идеологиянын артыкчылыктуу багыты. Замандын залкар жазуучусу Чыңгыз Айтматов айткандай: «Элдин түбөлүктүүлүгү анын тилинде, маданиятында жана каада-салтында» [3, 12-б.]. Жазуучу өзүнүн чыгармаларында адамдын тамыры анын маданиятында экенин такай баса белгилеп келген. Кыргыз элинин байыркы маданиятынын ажырагыс бөлүгү болгон улуттук оюндар жөн гана спорттук мелдешти эмес, элдин тарыхын, философиясын жана жашоо образын камтыйт.

ОшМПУнун Колледжинде жыл сайын салтка айланып өткөрүлгөн «Улут уңгусу – улуттук оюндар» иш-чарасы студенттердин рухий жана физикалык потенциалын жогорулатууга багытталган маанилүү кадам болуп саналат. Бул багытта Кыргыз Республикасынын Президентинин "Улуттук нарк жөнүндө" Жарлыгы негизги стратегиялык документ катары кызмат кылат [5].

**Иш-чаранын максаты жана милдеттери**

1. **Тарбиялык:** Студенттердин арасында улуттук аң-сезимди жана мекенчилдик сезимди ойготуу. Ч. Айтматовдун «Кылым карытар бир күн» романындагы маңкуртчулук трагедиясын эске алуу менен, жаштарды өз тамырын билүүгө үндөө [3, 156-б.].
2. **Дене тарбиялык:** Улуттук оюндар аркылуу жаштардын шамдагайлыгын, күчүн жана туруктуулугун арттыруу.
3. **Илимий-методикалык:** Элдик оюндардын заманбап билим берүүдөгү ордун аныктоо жана аларды педагогикалык курал катары колдонуу [4, 45-б.].

**Иш-чаранын маданий-этнографиялык жүрүшү**

«Дене тарбия жана табигый илимдер» кафедрасы тарабынан уюштурулган бул иш-чара чыныгы маданий фестиваль катары өттү. Программа төмөнкүдөй компоненттерди камтыды:

- **Каада-салт жана үрп-адаттар:** Студенттер тарабынан кыргыз элинин байыркы каада-салттары (бата берүү, конок тосуу адеби) сахналаштырылды. Бул жаштардын этикалык маданиятын калыптандырууга багытталды.
- **Улуттук кийимдердин парады:** Окутуучулар жана студенттер кыргыздын улуттук кийимдерин (элечек, тебетей, чепкен) кийип чыгышты. Бул — эстетикалык тарбиянын жана улуттук сыймыктын символуна айланды.
- **Улуттук тамак-аш көргөзмөсү:** Кыргыз ашканасынын байлыгы (боорсок, кымыз, бешбармак ж.б.) тартууланды. Бул тамак-аштын ден соолукка пайдасы жана меймандостук философиясы менен айкалыштырылды.
- **Салтанаттуу ачылыш:** Иш-чара "Кара жорго" бийи менен башталып, "Алас айтуу" жөрөлгөсү менен уланды. Бул рухий тазалануунун символу катары кызмат кылды.
- **Мелдештер:** Аркан тартыш, кол күрөш, тогуз коргоол жана ордо боюнча студенттер арасында курч мелдештер өттү.

**Улуттук оюндардын мазмуну жана тарбиялык мааниси**

Кыргыз эл оюндары — бул кылымдар бою калыптанган, көчмөн турмуштун шартында адамды чыдамкайлыкка үйрөтүүчү мектеп.

1. **Ордо:** Мамлекеттин бүтүндүгүн жана стратегиялык ой жүгүртүүнү символдоштурат. Ч. Айтматовдун "Манас" эпосундагы биримдик идеялары ордо оюнунун философиясы менен үндөшөт [3].
2. **Тогуз коргоол:** ЮНЕСКОнун маданий мурастарынын тизмесине кирген бул оюн жаштардын аналитикалык ой жүгүртүүсүн жана логикасын өстүрөт.
3. **Аркан тартыш:** Жамааттык жоопкерчиликти жана "бир жакадан баш чыгаруу" принцибин бекемдейт.

**Улуттук оюндарды жайылтуунун илимий негиздери**

Улуттук оюндарды билим берүү процессине киргизүү — бул жөн гана физикалык машыгуу эмес, бул "генетикалык эс тутумду" жандандыруу. Окумуштуу Х.Ф. Анаркулов белгилегендей, улуттук оюндар баланын организминин бардык функционалдык системаларынын өнүгүшүнө шарт түзөт [1].

Дене тарбия теориясынын адиси Б.К. Мамытов белгилегендей: «Улуттук оюндар организмдин физикалык мүмкүнчүлүктөрүн гана өстүрбөстөн, адамдын эмоционалдык интеллектин калыптандырат» [6, 88-б.].

**Студенттердин катышуусу жана коомдук активдүүлүгү**

Иш-чарага ОшМПУнун Колледжинин 200дөн ашуун студенттери катышты. Бул студенттердин ички потенциалын жана коомдук активдүүлүгүн ачкан аянтча болду:

- **Студенттик демилге:** Студенттер оюнчу катары гана эмес, уюштуруучу, жасалгалоочу жана маданий программанын аткаруучулары катары катышышты.
- **Муундар аралык байланыш:** Жогорку курстун студенттери төмөнкү курстарга оюндардын эрежелерин үйрөтүү менен "устат-шакирт" салтын көрсөтө алышты.
- **Санариптик патриотизм:** Иш-чарадан тартылган материалдар социалдык тармактарда (Reels, TikTok) кеңири жайылып, улуттук баалуулуктарды заманбап форматта даңазалоого мүмкүндүк берди [8, 12-б.].

**Жыйынтык**

«Улут уңгусу – улуттук оюндар» иш-чарасы ОшМПУнун Колледжинин студенттеринин рухий жана физикалык өсүшүнө чоң түрткү берди. Ч. Айтматовдун: «Адамга эң кыйыны — күн сайын адам болуу» деген учкул сөзү дене тарбия жана улуттук нарк аркылуу ишке ашууда.

Улуттук маданияттын элементтерин (ыр, бий, кийим, тамак-аш) дене тарбия менен айкалыштыруу — мамлекеттик идеологияны жайылтуунун эң натыйжалуу жолу. Мындай иш-чаралар жаштардын арасында улуттук идентүүлүктү бекемдеп, аларды мамлекеттин келечеги үчүн жоопкерчиликтүү инсан катары калыптандырууга кызмат кылат.

**Адабияттар тизмеси**

1. Анаркулов Х.Ф. Кыргыз эл оюндары. – Бишкек: Фрунзе, 1991. – 120 б.
2. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын сегиз томдук жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008. – Т. 1-8.
3. Айтматов Ч.Т. Чыгармаларынын сегиз томдук жыйнагы. – Бишкек: Бийиктик, 2008. – Т. 1-8.
4. Абдырахманов А.А. Жогорку окуу жайларында этнопедагогикалык тарбия берүү маселелери // ОшМПУнун Жарчысы. – Ош: 2022. – №2. – 44-48-бб.
5. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы. "Улуттук нарк жөнүндө", 20-май, 2022-жыл, Жарлык №158.
6. Мамытов Б.К. Дене тарбиянын теориясы жана методикасы: Окуу куралы. – Бишкек: 2015. – 240 б.
7. Сарыбаев А.С. Дене тарбия жана спорттун тарыхы. – Ош: ОшМУ, 2010. – 180 б.
8. ОшМПУнун Жарчысы (Вестник ОГПУ). Улуттук баалуулуктарды окуу процессине интеграциялоо маселелери. Илимий макалалар топтому. – Ош: ОшМПУ, 2023. – №4 (22). – 10-15-бб.